

TA'LIM TIZIMIDA SUMMATIV BAHOLASHNING O'RNI VA QO'LLANILISHI

M.M.Ortiqova¹ L.O.Erkayeva²

TATU Urganch filiali talabasi, marhaboortiqova11@gmail.com

TATU Urganch filiali talabasi, layloerkayeva11@gmail.com

Abstract: Assessment in teaching and learning is defined as a procedure used by teachers and students in the learning process by which teachers provide feedback necessary to modify ongoing learning and teaching to promote student achievement of intended learning goals.

Assessment is a designed procedure in which evidence about student performance is used by teachers to adjust their ongoing instructional practices or by students to modify current instructional strategies. The two types of assessment are formative and summative, summative assessment is typically used to assign numerical scores with limited feedback to students.

Annotatsiya: O'qitish va o'qitishda baholash o'qituvchilar va talabalar tomonidan ta'lim jarayonida qo'llaniladigan protsedura sifatida belgilanadi, bu orqali o'qituvchilar o'quvchilarning rejalashtirilgan ta'lim maqsadlariga erishishlarini rivojlantirish uchun davom etayotgan o'rganish va o'qitishni o'zgartirish uchun zaruriy fikr-mulohazalarni taqdim etadilar.

Baholash - bu o'quvchilarning holati to'g'risidagi dalillardan o'qituvchilar tomonidan o'zlarining davom etayotgan ta'lim jarayonlarini to'g'irlash uchun foydalaniladigan yoki o'quvchilar tomonidan hozirgi ta'lim strategiyalarini o'zgartirish uchun qo'llaniladigan mo'ljallangan protsedura. Baholashning ikki turi formativ va summativdir: ma'lumotlariga ko'ra, summativ baholash odatda o'quvchilarga cheklangan fikr-mulohazalar bilan raqamli ball berish uchun qo'llaniladi.

Key words: Assessment, summative, indirectness, BSB, CHSB,

Kalit so'zlar. Baholash, summative, bilvositalilik, BSB, CHSB,

Baholash - ta'limiy maqsadlarga qay darajada erishganligini namoyish qilish imkonini beradi.

Baholash – o'lchash jarayoni: bunda bilim, ko'nikma, kompetensiyalar o'lchanadi.

Baholash vositalari:

- test
- yozma ish
- og'zaki so'rov
- loyiha

- Portfolio va hokazo.

Pedagogikada o'lchashning asosiy xususiyati:

- Bilvositalilik - Bunda konkret fizik xususiyatlar emas, balki mavhum tushunchalar (bilim, ko'nikma, kompetensiya) o'lchanadi. Ular maxsus tuzilgan vositalar nazorat materiallari yordamida o'lchanadi.

Summativ baholash - o'quvchilarning darsni yakunlagandan so'ng erishgan yutuqlarini o'lchashni anglatadi.

Summativ baholash modulning o'quv maqsadlariga erishilgan yoki erishilmaganligini aniqlash uchun mo'ljallangan. Ushbu strategiya, shuningdek, elektron ta'lim jarayonining muhim qismidir, chunki u o'quvchi keyingi bo'limga o'tishga tayyor yoki tayyor emasligini aniqlashga yordam beradi.

Summativ baholash - ta'limning ma'lum bir davrida (o'quv dasturining bo'lim va boblari, choraklik, o'quv yili oxirida) erishilgan o'quvchining davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlarida belgilangan kompetensiyalarni egallaganlik darajasini rasmiy baholash jarayoni bo'lib, u test, yozma ish, og'zaki suhbat, loyiha ishi, taqdimot ishlari, amaliy mashg'ulot, laboratoriya ishi, ijodiy ishlar va shu kabi boshqa shakllar yordamida amalga oshiriladi.

Bunda, o'qituvchi summativ baholash natijasida o'quvchining o'zlashtirishidagi ehtimoliy bo'shliqlarni aniqlaydi, ular o'quvchi bilan birgalikda bartaraf qilish bo'yicha ishlaydi.

Summativ baholash MMTV tomonidan 2023- yil o'quv faoliyatini nazorat qilish qoidalari doirasida ishlab chiqilgan va tasdiqlangan, 284 - sonli buyruqning joriy versiyasiga kiritilgan.

Summatik ishlarning turlari:

- bob bo'yicha summativ baholash (keyingi o'rinlarda – BSB) – bob, bo'lim yakunida belgilangan kompetensiyalarni egallaganlik darajasini rasmiy baholash jarayoni;

- chorak bo'yicha summativ baholash (keyingi o'rinlarda – ChSB) – chorak yakuni bo'yicha belgilangan kompetensiyalarni egallaganlik darajasini rasmiy baholash jarayoni;

- Loyiha ishi;

- Chorak davomida fanlar uchun belgilangan haftalik soatlardan kelib chiqib, BSB uch martagacha va ChSB bir martagacha (chorak o'rtasida va oxirida) summativ baholash o'tkaziladi.

- Bunda, fanlardan choraklik baho chiqariladigan (haftada 0,5 soat o'qitiladigan fanlar uchun o'quv yili yakunida, haftada 1 soat o'qitiladigan fanlar uchun birinchi va ikkinchi yarim yillik) muddat inobatga olinadi.

- Eslatma: Har bir fan bo'yicha summativ baholash (BSB va ChSB) materiallari ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi huzuridagi Pedagogik mahorat va

xalqaro baholash ilmiy-amaliy markazi (keyingi o‘rinlarda – Markaz) tomonidan taqdim etiladi.

Summativ baholash o‘zi ikki turga bo‘linadi:

1. BSB - bob bo‘yicha Summativ baholash
2. ChSB - chorak bo‘yicha Summativ baholash.

ChSB yilda mavjud bo‘lgan chorak miqdoriga nisbatan qo‘yiladi. Ya’ni o‘quvchi yilda 4 marotaba yoki ba’zi (haftada 1 marotaba o‘tiladigan) fanlar kesimida yilda 2 marta topshiradi. ChSB bir o‘quv yili davomida 40 ball, BSB 50 balldan iborat bo‘ladi.

BSB fan o‘qituvchisi tomonidan dars davomida yozma shaklda olinadi. Uning shaffofligini ta’minlash va tarqalib ketishining oldini olish maqsadida har bir sinf uchun alohida variant ishlab chiqiladi. Bunda savollar darajasi o‘zgarishsiz qoladi. ChSB esa chorak yakunida e’lon qilingan ChSB haftaligi doirasida olinadi. O‘quvchi sinf kesimida taqsimlangan ChSB haftaligida onlayn platforma orqali topshiradi. Moddiy texnik jihatdan imkoniyati cheklangan maktablar uni qog‘ozda o‘tkazishi mumkin bo‘ladi.

O‘quvchining ChSB dagi bali platforma orqali ko‘rsatiladi. Yana bir afzalligi, otanalar tomonidan o‘qituvchiga bildiriladigan salbiy e’tirozlarga o‘rin qolmaydi. Maktabda elektron jurnal yuritiladi. Unda mavzu yuzasidan ma’lumot va taqdimotlar, dars jadvali joylashtirib boriladi. Har bir o‘quvchi uchun login-parol beriladi. Darsda faol qatnashgan o‘quvchi uchun A, B, C darajadagi feedback beriladi. Bularning barchasi ota-ona uchun farzandining darslardagi faolligidan xabardor bo‘lishi, o‘quvchini esa yanada faolroq bo‘lishga undaydi.

BSB ishlari faqatgina savol-javob yoki test ko‘rinishida bo‘lmay, laboratoriya ishlari, fan doirasida yaratilgan loyiha ishi, yozma va amaliy ish kabilarni o‘z ichiga oladi.

Summativ baholashni o‘tkazish tartibi:

1. Baholashning shaffofligini ta’minlash maqsadida fanlar bo‘yicha tegishli summativ baholash barcha parallel sinflar uchun yagona talablar asosida o‘tkaziladi va markaz tomonidan ishlab chiqilgan mezonlar asosida tekshiriladi.
2. Choraklik summativ baholash jadvali chorak boshlangunga qadar umumiy o‘rta ta’lim muassasasining metodik kengashi qarori bilan tasdiqlanadi. Bunda, bitta sinfda bir o‘quv kuni mobaynida 3 ta fandan ortiq bo‘lmagan va umumiy vaqti 5 soatdan oshmagan holda summativ baholash amalga oshirilishini inobatga olish lozim.
3. BSB ishlari fan o‘qituvchilari tomonidan tekshiriladi va xolisona va adolatli tekshirilganligini nazorat qilish uchun umumiy o‘rta ta’lim muassasasida har bir metod birlashma a’zolaridan iborat ishchi guruh tuziladi. Tekshirish yakuniga ko‘ra o‘quvchilarning to‘plagan ballari bir hafta muddat ichida elektron jurnalga joylashtiriladi.

4. Summativ baholash paytida ichki tartib - qoidani buzgan o'quvchilar baholashdan chetlashtiriladi va bu dalolatnoma tuziladi.

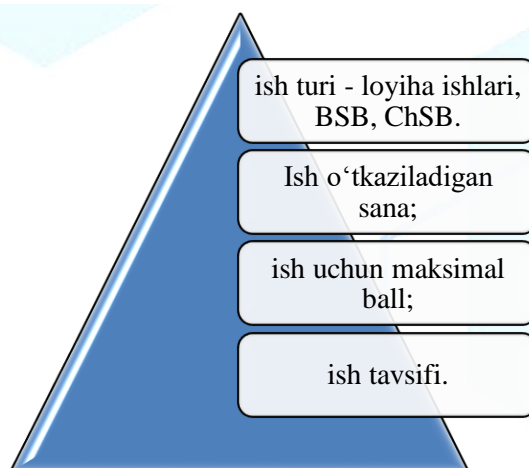
Quyidagi holatlar ichki tartib-qoidani buzish deb hisoblanadi:

- boshqa o'quvchilar bilan gaplashish yoki ulardan yordam olish/berish;
- ruxsat etilmagan manbalardan, shuningdek, elektron qurilmalardan (telefon, planshet, eshitish moslamalari, aqlli soatlar va shu kabilar) foydalanish;
- nazorat materiallarini boshqa o'quvchilarga berish yoki almashtirish.

5. Asosli sabablarga ko'ra summativ baholash jarayonida qatnasha olmagan o'quvchilar uchun baholash jarayoni alohida o'tkazilishiga ruxsat beriladi. Qayta topshirishni tashkil etish to'g'risida batafsil ma'lumot MMTV ning 284-sonli buyrug'i ilovasining 12-bandida keltirilgan.

Jurnalga summativ baholashni qo'shish.

Summativ ishni yaratishda siz tanlashingiz va kiritishingiz kerak:

1-rasm. Summativ ish yaratish.

Summativ ish yaratish

Ish turi: BSB - Bo'lim/ikkilamchi mavzu bo'yicha summativ baholash

O'tkazish sanasi: BSB - Bo'lim/ikkilamchi mavzu bo'yicha summativ baholash
CHSB - Choraklik summativ baholash
LI - Loyiha ishi

Maksimal ball:

Ta'rif:

Bekor qilish Yaratish

Summativ baholashlar talabalarning o'rganishi, ko'nikmalarini egallashi va o'quv yutuqlarini baholash uchun ma'lum bir o'quv davrining oxirida - odatda loyiha, bo'lim, kurs, semestr, dastur yoki o'quv yili oxirida qo'llaniladi. Umuman olganda, summativ baholash quyidagi asosiy mezonlar bilan belgilanadi:

- Testlar, topshiriqlar yoki loyihalar talabalar o'rganishlari kerak bo'lgan narsalarni o'rgangan yoki o'rganmaganligini aniqlash uchun ishlatiladi. Boshqacha qilib aytganda, baholashni «summativ» qiladigan narsa bu test, topshiriq yoki o'z-o'zini baholashning dizayni emas, balki uni qo'llash usuli, ya'ni o'quvchilarga o'rgatilgan materialni qay darajada va o'zlashtirganligini aniqlashdir.

- Summativ baholashlar ma'lum bir o'quv davrining oxirida beriladi va shuning uchun ular diagnostik emas, balki umumiy baholanadi, yani ular o'quv jarayoni va yutuqlarini aniqlash, ta'lim dasturlari samaradorligini baholash, takomillashtirish maqsadlariga erishish yo'lidagi muvaffaqiyatni o'lchash uchun qo'llaniladi. Summativ baholash natijalari ko'pincha ballar yoki baholar sifatida qayd etiladi, ular keyinchalik talabaning doimiy akademik rekordiga kiritiladi, ular hisobot kartasidagi harf baholari yoki kollejga qabul qilish jarayonida qo'llaniladigan test ballari sifatida yakunlanadi. Aksariyat tumanlar, maktablar va kurslarda umumlashtiruvchi baholash odatda baholash jarayonining asosiy tarkibiy qismi bo'lsa-da, umumlashtiruvchi deb hisoblangan barcha baholashlar baholanmaydi.

Summativ baholashning boshqa misollariga quyidagilar kiradi:

- Birlik yoki bo'limni tugatish sinovlari.

- Semestr yoki yakuniy testlar.
- Maktab mas'uliyati, kollejga kirish yoki kursni yakuni uchun ishlatiladigan standartlashtirilgan testlar.
- O'rganishning yakuniy namoyishlari yoki "samaradorlikni baholash" ning boshqa shakllari, masalan, vaqt o'tishi bilan to'plangan va o'qituvchilar tomonidan baholanadigan talabalar ishi portfellari yoki talabalar uzoq vaqt davomida ishlaydigan va ular yakunida taqdim etadigan va himoya qiladigan asosiy loyihalar. Aksariyat summativ baholashlar o'quv davrining oxirida berilgan bo'lsa-da, ba'zi summativ baholashlar hali ham diagnostika uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, onlayn baholash tizimlari va ma'lumotlar bazalari orqali talabalar ma'lumotlarining tobora ortib borishi o'qituvchilarga o'tgan yillardagi yoki boshqa kurslardagi baholash natijalaridan foydalanish imkonini beradi. Ushbu ma'lumotlarni ko'rib chiqish orqali o'qituvchilar ma'lum fan sohalarida yoki ma'lum tushunchalar bo'yicha akademik jihatdan kurashayotgan talabalarni aniqlashlari mumkin. Bundan tashqari, talabalarga bir necha marta jamlovchi testlarni topshirishga ruxsat berilishi mumkin va o'qituvchilar natijalardan talabalarni testning kelajakdagi boshqaruviga tayyorlashda yordam berishlari mumkin.

Maktablar va o'qitish ixtiro qilinganidan beri o'qituvchilar "summative baholash" dan turli shakllarda foydalanishgan bo'lsa - da, so'nggi o'n yilliklarda umumlashtiruvchi baholash maktabni takomillashtirish bo'yicha katta say-harakatlarning tarkibiy qismiga aylandi. Har doimgidek, umumlashtiruvchi baholash o'qituvchilarga talabalarning o'quv yutuqlari yetarlimi yoki kutilgan ta'lim standartlariga javob beradimi yoki yo'qligini aniqlashga yordam beradi va natijalar keyingi safar kurs bo'limda o'quv texnikasi, dars dizayni yoki o'quv materiallariga o'zgartirishlar kiritish uchun foydalanilishi mumkin. Shu bilan birga, umumlashtiruvchi baholashdan foydalanishdagi eng katta o'zgarishlar davlat va federal davlat ta'limini yaxshilashga qaratilgan siyosat, xususan, standartlashtirilgan yuqori darajadagi testlar natijasida yuzaga kelgan maktablar, o'qituvchilar va talabalar haqida muhim qarorlar qabul qilish uchun foydalaniladi.

Summativ baholash baholash jarayonining muhim qismi bo'lib, talabalar va professor-o'qituvchilar uchun juda qimmatlidir. Yuqori darajadagi imtihonlar xavfsizligini ta'minlash va o'quvchilarga ishlash bo'yicha fikr-mulohazalarni taqdim etish orqali o'qituvchilar talabalarning tarkibni qanchalik yaxshi o'rganganligi va o'qituvchilar uni qanchalik yaxshi taqdim etgani haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin.

Summativ baholash mazmuni o'zlashtirishni baholaydi. Odatda, ular kurs oxiri yoki yil oxiridagi imtihonlardir; ammo, bular summativ baholashning yagona qo'llanilishi emas. Talabalarning o'rganishini baholash bo'lim yoki o'quv modulining oxirida o'rta kurs imtihonlari bilan ham amalga oshirilishi mumkin.

Summativ imtihonlar ham ko‘p funksiyali bo‘lishi mumkin, chunki ular barcha baholashlar kabi ma’lumotlarga boydir. Agar obyektlar tahlili va psixometriya summativ baholash bilan birga bo‘lsa, ko‘rsatma kuchaytiriladi. Kurs yoki yil yoki o‘quv rejasi oxirida baholash amalga oshirilsa, ma’lumotlar o‘qituvchilarga kelajakda o‘rganishni kuchaytirish uchun ta’lim va o‘quv dasturlariga tuzatishlar kiritishda yordam beradi. Kategoriyalarni belgilash ExamSoft kabi vositalarda qo‘llanilganda, o‘qituvchilar talabalarning litsenziya imtihonlari kabi narsalarga tayyorgarligini aniqlashlari mumkin.

Summativ baholashda turli formatlar va savollar uslublarini taklif qilish turli o‘rganish uslublarini ham o‘z ichiga olishi mumkin. Turli formatlar taklif qilinganda, o‘rganishning keng spektrini baholash mumkin. Bundan tashqari, turli formatlar talabalarga o‘z bilimlarini namoyish qilishning turli usullarini taqdim etadi.

Hozirgi kunda Abdulla Qodiriy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek kabi ijod va ixtisoslashtirilgan maktablar o‘quvchilari uchun og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish, Formativ va Summativ baholashni ballarda taqsimlanishini qayta ko‘rib chiqish va muvofiqlashtirish, BSB larda beriluvchi instrumentlarni ko‘rib chiqish va kriteriyalar asosida to‘liq yozib chiqish borasida ish boshlash rejalashtirilgan. Ushbu tizimni boshqa maktablarda ham tatbiq etish yuzasidan ishlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ashdale M. *The effect of formative assessment on achievement and motivation*. 2020.
2. Assessment Reform Group. *Assessment for learning*. 2007.
3. Buyukkarci K, Sahinkarakas S. The impact of formative assessment on students' assessment preferences. *The Reading Matrix: An International Online Journal*. 2021;21(1):142–161.
4. Chan KT. Embedding formative assessment in blended learning environment: The case of secondary Chinese language teaching in Singapore. *Education Sciences*. 2021;11(7):360. doi: 10.3390/educsci11070360.
5. Cizek GJ. An introduction to formative assessment: History, characteristics, and challenges. In: Andrade HL, Cizek GJ, editors. *Handbook of formative assessment*. Routledge; 2010. pp. 3–17.
6. Clark I. Formative assessment: Policy, perspectives and practice. *Florida Journal of Educational Administration & Policy*. 2011;4(2):158–180.
7. Dixson DD, Worrell FC. Formative and summative assessment in the classroom. *Theory into practice*. 2016;55(2):153–159. doi: 10.1080/00405841.2016.1148989.
8. Madaminov Uktamjon Ataxanovich, Bektemirova Risolat Shukurla qizi. PYTHON DASTURLASH TILI. *Innovations in technology and science education*. Vol. 2, Issue 9. 05/2023, 31-36. 8. Madaminov Uktamjon Ataxanovich, Qalandarova Kamola Shermet qizi. TA'LIMDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA ULARDAN FOYDALANISHNI O'RGATUVCHI

ELEKTRON RESURS ISHLAB CHIQISH. Innovations in technology and science education. Vol. 2, Issue 9. 05/2023, 37-42.

9. Madaminov Uktamjon Ataxanovich, Abdalova Xilola Botirovna. WEB DASTURLASHNI O'RGATUVCHI MOBIL ILOVA ISHLASH CHIQISH TEXNOLOGIYASI. Innovations in technology and science education. Vol. 2, Issue 9. 05/2023, 43-49.